

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

KONFERENCIJA

IZAZOVI NOVE DRUŠTVENE INTEGRACIJE U SRBIJI:

KONCEPTI I AKTERI,
OSNOVNI REZULTATI PROJEKTA

27. i 28. novembar 2015.

Institut za sociološka istraživanja
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Konferencija
**Izazovi nove društvene integracije u Srbiji:
koncepti i akteri, osnovni rezultati projekta**

Izdavač

*Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore
Institut za sociološka istraživanja
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet*

*Za izdavača
Mirjana Bobić*

*Priprema za štampu
Dosije studio*

*Štampa
Službeni glasnik*

*Tiraž
60*

Beograd, 2015.

**KONFERENCIJA: IZAZOVI NOVE DRUŠTVENE INTEGRACIJE U SRBIJI:
KONCEPTI I AKTERI, OSNOVNI REZULTATI PROJEKTA**

27. i 28. novembar 2015.

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Svečana sala - 101

PROGRAM KONFERENCIJE

27.11.2015.

09,00-09,05 Uvodne napomene

SESIJA I

POLITIČKE ELITE U SRBIJI (KOMENTATOR: DR ALIJA HODŽIĆ)

09,05-09,20: Željka Manić, Anđelka Mirkov, *Materijalni položaj političke elite*

09,20-09,30 Diskusija

09,30-09,45: Mladen Lazić, *Konsolidacija liberalno-demokratskog poretka i obrasci regrutacije političke elite u Srbiji*

09,45-09,55 Diskusija

09,55-10,10 Jelena Pešić, Tanja Svilanović, *Promene vrednosnih orijentacija pripadnika političke elite tokom perioda post-socijalističke transformacije*

10,10-10,20 Diskusija

10,20-10,35 Milica Vesković-Anđelković, Milena Stanojević, *Nacionalni identitet političke elite*

10,35-10,45 Diskusija

10,45-11,05 Pauza

SESIJA II

TERITORIJALNI KAPITAL GRADOVA SREDNJE VELIČINE: POTENCIJAL SOCIO-PROSTORNE INTEGRACIJE? (KOMENTATOR: DR ANĐELINA SVIRČIĆ GOTOVAC)

11,05-11,20 Vera Backović, Ivana Spasić, *Prepoznatljivost grada: konstrukcija identiteta šest gradova u Srbiji*

11,20-11,30 Diskusija

11,30-11,45 Milena Stanojević, *Kompetitivni identitet gradova srednje veličine u Srbiji: potencijali brendiranja*

11,45-11,55 Diskusija

11,55-12,10 Anđelka Mirkov, *Poboljšanje kvaliteta života u gradu kao činilac socio-prostorne integracije u Srbiji*

12,10-12,20 Diskusija

12,20-12,35 Mina Petrović, *Relacione i identitetske dimenzije teritorijalnog kapitala: studije slučaja šest gradova u Srbiji*

12,35-12,45 Diskusija

12,45-15,00 Ručak

SESIJA III

ASPEKTI (NE)INTEGRISANOSTI MLADIH U DRUŠTVU SRBIJE (KOMENTATOR: DR INGA TOMIĆ - KOLUDROVIĆ)

15,00-15,15 Dušan Mojić, *Obrazovno-radne tranzicije mladih u postsocijalističkoj transformaciji: primer Srbije*
15,15-15,25 Diskusija
15,25-15,40 Dragan Stanojević, *Radne strategije mladih roditelja u Srbiji*
15,40-15,50 Diskusija
15,50-16,05 Milana Ljubičić, *Roditeljska podrška u tranziciji u roditeljstvo kroz narative mladih majki*
16,05-16,15 Diskusija
16,15-16,30 Smiljka Tomanović, *Rekonstrukcija promena obrazaca delanja u biografijama mladih kroz longitudinalno kvalitativno istraživanje*
16,30-16,40 Diskusija
Pauza 16,40-17,00

SESIJA IV

FEMINISTIČKI PRISTUP POLITIKAMA RODITELJSTVA (KOMENTATOR: DR LJILJANA ČIČKARIĆ)

17,00-17,15 Nada Sekulić, *Feministički pristup politikama roditeljstva*
17,15-17,25 Diskusija
17,25-17,40 Marija Radoman, *LGBT roditeljstvo - izazov za sociologiju porodice*
17,40-17,50 Diskusija
17,50-18,05 Vesna Miletić, *Roditeljstvo u postsocijalističkoj proširenoj porodici*
18,05-18,15 Diskusija
18,15-18,30 Marina Hughson, *Ne/mogućnost dijaloga? Sociologija i akademski feminizam u Srbiji*
18,30-18,40 Diskusija

28.11.2015.

SESIJA V

KONCEPTI I AKTERI DRUŠTVENIH PROMENA

09,30-09,45 Nataša Jovanović, Selena Radović, *Konsolidacija izborne demokratije u Srbiji i formiranje pluralističke političke elite*
09,45-09,55 Diskusija
09,55-10,10 Veselin Mitrović, Nemanja Zvijer, *Deprofesionalizacija političke elite u Srbiji*
10,10-10,20 Diskusija
10,20-10,35 Selena Lazić, Dunja Poleti, Jelisaveta Vukelić, *Delatni potencijal političke elite*
10,35-10,45 Diskusija
10,45-11,00 Irena Petrović, Marija Radoman, *Političke elite u Srbiji – promene vrednosnih orijentacija*
11,00-11,10 Diskusija

11,10-11,25 Vladimir Mentus, Aleksandra Marković, *Politička orijentacija pripadnika političke elite u Srbiji*
11,25-11,35 Diskusija
11,35-11,50 Andrej Kubiček, Stefan Janković, *Etnička identifikacija između latencije i političke mobilizacije: principi konstituisanja diskurzivnih adaptacija predstava etniciteta među političkom elitom Srbije*
11,50-12,00 Diskusija
12,00-12,15 Vera Vratuša, *Privatizacija i klasni interesi*
12,15-12,25 Diskusija
12,25-12,40 Vladimir Ilić, *Neki problemi pri izvodenju posmatranja u društvenim naukama*
12,40-12,50 Diskusija
12,50-13,05 Završna rasprava

SESIJA I
POLITIČKE ELITE U SRBIJI

Željka Manić, Anđelka Mirkov¹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Materijalni položaj političke elite

Predmet rada je analiza materijalnog položaja pripadnika političke elite od kraja socijalističkog poretka, preko ubrzane postsocijalističke transformacije, do stabilizacije kapitalističkog poretka u Srbiji. Osnovni cilj je utvrditi da li postoje značajne razlike u materijalnom položaju pripadnika ove grupacije u proučavanom periodu. Pojam političke elite je strukturalno utemeljen i podrazumeva društvene grupe koje unutar političkog podsistema kontrolišu i obnavljaju resurse neophodne za reprodukciju datog načina proizvodnje društva. S obzirom na to da su podaci o pripadnicima političke elite u Srbiji prikupljeni pomoću uporedivih instrumenata u dužem vremenskom periodu, omogućen je empirijsko-istorijski pristup analiziranju promena materijalnog položaja ove društvene grupe. Analiza je zasnovana na rezultatima anketnih istraživanja realizovanih na poduzorku političkih elita 1989, 2003. i 2015. godine, s tim da je posebna pažnja posvećena materijalnom položaju ove grupacije tokom poslednjeg proučavanog perioda. U radu će biti analizirani indikatori osnovnih dimenzija materijalnog položaja političke elite, odnosno prihodi, imovina i potrošnja. Zatim će predmet analize biti njihov ukupan materijalni položaj iskazan kompozitnim indeksom, koji je predstavljen u obliku intervalne skale sa pet nivoa (niži, niži srednji, srednji, viši srednji i viši materijalni položaj).

Ključne reči: politička elita, materijalni položaj, prihodi, imovina, potrošnja.

¹zmanic@f.bg.ac.rs, andelkam@yahoo.com

Economic Position of the Political Elite

The subject of this paper is analysis of the economic position of members of the political elite from the end of the socialist order, through accelerated post-socialist transformation, to stabilisation of the capitalist order in Serbia. The main aim is to determine whether there have been significant differences in economic position of members of this social group during the period studied. The concept of political elite is structurally based and implies social groups that, within the political subsystem, control and renew resources necessary for reproduction of the given mode of production of society. Considering that data on members of the political elite in Serbia were collected with comparable instruments over a longer period of time, empirical historical approach to analysing changes in economic position of this social group has been enabled. The analysis is based on the results of surveys conducted on a subsample of the political elite in 1989, 2003, and 2015, with the emphasis on the economic position of this social group in the last period studied. This paper will analyse indicators of basic dimensions of the economic position of the political elite, i.e. income, property, and consumption. Then the subject of analysis will be their overall economic position measured through a composite index, which is presented as an interval scale with five levels (lower, lower middle, middle, higher middle, and higher economic position).

Keywords: political elite, economic position, income, property, consumption.

²zmanic@f.bg.ac.rs, andelkam@yahoo.com

Mladen Lazić³

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Konsolidacija liberalno-demokratskog poretka i obrasci regrutacije političke elite u Srbiji

U tekstu će se analizirati podaci o unutargeneracijskoj i međugeneracijskoj pokretljivosti pripadnika političke elite u Srbiji. Koristiće se istraživački nalazi dobijeni 1989, 2003. i 2015. godine. Tumačenje nalaza polazi od pretpostavke da se principi regrutacije ove grupe menjaju u posmatranom periodu, s obzirom na promenu osnova reprodukcije društvenog poretka. Dok je u socijalizmu osnovni princip dospevanja na političke položaje bio naimenovanje odozgo, u liberalno-demokratskom poretku na političke položaje dospeva se takmičenjem na višestranačkim izborima. U prvom slučaju, zbog legitimacijskih razloga, na elitne položaje bili su naimenovani i pojedinci poreklom iz nižih (radničkih) društvenih slojeva, kao i oni koji su karijeru započeli na tim – nižim – položajima. U novim okolnostima dolazi do ograničavanja regrutnog rezervoara, kako međugeneracijski tako i unutargeneracijski, na pripadnike srednjih slojeva. Ovaj proces sužavanja regrutacijske osnove dokumentovan je ranije istraživačkim podacima iz 2003. godine, a očekuje se da bi mogao da bude dalje osnažen tokom poslednjih desetak godina.

Ključne reči: liberalno-demokratski poredak, politička elita, unutargeneracijska pokretljivost, međugeneracijska pokretljivost.

³mlazic@f.bg.ac.rs

Mladen Lazić⁴

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Consolidation of Liberal-Democratic Order and Recruitment Patterns of the Political Elite in Serbia

Survey data on intra- and inter-generational mobility of members of the political elite in Serbia will be analyzed in the paper. Data collected in surveys organized in 1989, 2003 and 2015 will be compared. The interpretation of the findings will rest on the hypothesis that the very principles of the elite recruitment have been changing as the consequence of the change of the reproduction basis of the socio-economic and political order. While the basic principle of recruitment to a political position in socialism was appointment from the upper layers of nomenklatura, in liberal-democratic order a competition at multi-party elections represents the precondition for getting such a position. In the first case individuals whose parents belonged to lower (manual working) strata and who themselves started their careers at lower social positions were appointed to elite positions because of legitimation reasons. In the new system of social relations the recruitment basis of the elite has been reduced inter- and intra-generationally to the middle class members. The process of narrowing of the elite recruitment basis in Serbia was documented by survey data in 2003, while further strengthening of the process in recent years is expected to be confirmed by new data.

Key words: liberal-democratic order, political elite, intra-generational mobility, inter-generational mobility

⁴mlazic@f.bg.ac.rs

Promene vrednosnih orijentacija pripadnika političke elite tokom perioda post-socijalističke transformacije: politički i ekonomski liberalizam

Osnovni cilj rada je da se ispituju promene u stepenu pristajanja uz empirijske iskaze koji mere orijentaciju ka političkom i ekonomskom liberalizmu pripadnika političke elite tokom perioda post-socijalističke transformacije, kao i da se utvrde činioci koji utiču na ispitivane vrednosne orijentacije. Teorijski okvir analize počiva na teoriji vrednosno-normativne disonance koja utvrđuje uslove pod kojima dolazi do nesaglasnosti između normativno-institucionalnog okvira na kojem vladajući sistem društvene reprodukcije počiva i vrednosti članova društva. Osnovna teza od koje se pošlo je da su pripadnici političke elite (zajedno sa ekonomskom), kao deo kolektivno-vlasničke klase, predstavljali grupaciju koja je jedina bila u poziciji da aktivno dela u pravcu razgradnje socijalističkog sistema društvenih odnosa, odnosno da se profiliše kao nosilac novog, alternativnog, kapitalističkog sistema. Usled toga, pretpostavka je da su politički i ekonomski liberalizam već krajem 80-ih godina prošlog veka bile dominantno rasprostranjene vrednosne orijentacije među pripadnicima ove društvene grupe. Promena sistema, koja je usledila, a potom i postepena konsolidacija kapitalističkih društvenih odnosa, donela je usaglašavanje između promenjenih normi i vrednosti. Drugim rečima, što je kapitalistički sistem društvenih odnosa dobijao snažnije utemeljenje u normama i institucijama, to su im se i vrednosti snažnije saobražavale, vodeći smanjenju disonance. Konačno, globalna kriza kapitalističkog poretka, koja je svoje manifestne oblike dobila i u Srbiji, nakon 2008. godine, označila je proces u kojem je ideološka hegemonija političkog i ekonomskog liberalizma u značajnoj meri poljuljana (iako ne u toj meri da bi sam sistem bio doveden u pitanje). Ova promena na globalnom planu svakako da se morala odraziti i na donosiocima političkih odluka u Srbiji. Stoga je testirana hipoteza da u situaciji poljuljanog poverenja u sistem koji je počivao na nesputanom tržištu i političkoj demokratiji, kod pripadnika političke elite u Srbiji opada podrška političkom i ekonomskom liberalizmu.

Pri testiranju datih hipoteza, oslonili smo se na empirijske podatke dobijene u tri velika talasa anketnog istraživanja populacije Srbije, gde su pripadnici političke i ekonomske elite sačinjavali posebne poduzorke: Promene u klasnoj strukturi i pokretljivosti u SFRJ, iz 1989. godine; *South-Eastern European Social Survey Project*, iz 2003. godine; i Izazovi nove društvene integracije u Srbiji - koncepti i akteri, iz 2015. godine.

Ključne reči: politički liberalizam, ekonomski liberalizam, politička elita, post-socijalistička transformacija.

⁵tanjares@gmail.com, jlpesic@f.bg.ac.rs

Jelena Pešić, Tanja Svilanović⁶

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Changes in Value Orientations of the Members of Political Elite During the Period of Post-Socialist Transformation: Political and Economic Liberalism

The main aim of this paper is to examine the extent of changes in the level of acceptance of empirical statements that measure orientation towards political and economic liberalism of the members of political elites during the period of post-socialist transformation in Serbia, as well as to determine factors that potentially influence the spread of examined value orientations. Theoretical framework of the analysis is set by the normative-value dissonance approach that determines the conditions in which dominant values tend to become inconsistent with normative-institutional framework of the society. The basic assumption is that the members of the political elite, as part of socialist nomenklatura, were the only social group that (together with the members of economic elite) was able to be actively involved in the process of dismantling the socialist system and establishment of the new, alternative, capitalist system of social relations. Therefore, we will assume that economic and political liberalism were already dominantly accepted value orientations of political elite in the late 1980's, leading to dissonance between dominant norms and new values among their members. The systemic change, that followed, and gradual (although slow) consolidation of capitalist system of reproduction, brought about adjustment of dominant values to the changed norms. Finally, global crisis of the capitalist system that became evident in 2008 (on global level, as well in Serbia), marked the process in which ideological hegemony of political and economic liberalism has been shaken (although not to the extent that the system itself is being put into question). Therefore, our next hypothesis is that in situation of shaken trust in self-regulated markets and political democracies, support towards political and economic liberalism declines among the members of political elite.

In order to test our hypotheses, we used empirical data gathered in three major waves of surveying political elites in Serbia: Changes in class structure and mobility in SFRY, from 1989; South-Eastern European Social Survey Project, from year 2003; and Challenges of social integration in Serbia: concepts and actors, from 2015.

Key words: political liberalism, economic liberalism, political elite, post-socialist transformation.

⁶tanjares@gmail.com, jlpesic@f.bg.ac.rs

Nacionalni identitet srpske političke elite

Grupa autora čiji je fokus istraživanja sada već nezaustavljiv proces globalizacije, definiše ovaj fenomen kao proces denacionalizacije i opšte unifikacije koji nosi opasnost ukidanja pluralizma kultura, pojedinačnih političkih i ekonomskih nacionalnih interesa i brisanje nacionalnih identiteta. Pre postavljanja osnovnog konceptualnog okvira rada i njegovog testiranja na podacima prikupljenim tokom 2015. godine u okviru empirijskog anketnog istraživanja srpske političke elite koje je sproveo Institut za sociološka istraživanja, namera nam je da pokažemo opravdanost bavljenja nacionalnim identitetom i u vremenu kada se javlja mišljenje o smrti ovog „pojedinačnog principa“ (Simeunović, 2009).

U konceptualnom okviru rada poći će se od Smitovog koncepta nacionalnog identiteta prema kome ovaj pojam „upućuje na osećanje političke zajednice koja podrazumeva bar neke zajedničke institucije i jedan kodeks prava i dužnosti za sve pripadnike zajednice, kao i određeni društveni prostor, prilično tačno obeleženu i ograničenu teritoriju, s kojim se njeni pripadnici poistovećuju i kojoj smatraju da pripadaju“ (Smit, 1998:30). Imajući u vidu da se identiteti nacija formiraju u specifičnom društveno-kulturnom miljeu, u radu ćemo razmotriti dinamičnost prihvatanja koncepta u kontekstu srpskog društva. Usled specifičnog položaja Srbije koja se nalazi u zoni preplitanja Istoka i Zapada, prikazaćemo i razliku zapadnog „građanskog“ modela nacionalnog identiteta i istočnog „etničkog“. Na osnovu rezultata istraživanja nastojaćemo da utvrdimo da li je politička elita Srbije bliža istočnom ili zapadnom modelu. Na kraju, ispitaćemo uticaj političke orijentacije u smislu opredeljenosti za „levicu“ i „desnicu“ na profilisanje nacionalnog identiteta.

Ključne reči: nacionalni identitet, zapadni „građanski“ model nacionalnog identiteta, istočni „etnički“ model nacionalnog identiteta, „levica“, „desnica“.

⁷milica.ves@gmail.com, mstanojevic85@gmail.com

Milica Vesković Anđelković, Milena Stanojević⁸

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

National identity of the Political Elite in Serbia

Group of authors whose focus of research is unstoppable process of globalization defines this phenomenon as a process of denationalization and general unification which carries the danger of abolishing pluralism of cultures, individual political and economic national interests and erasing national identities. Before setting up the basic conceptual framework of the work and its testing on data collected during the year of 2015 within empirical research of Serbian political elite which was conducted by the Institute for Sociological Research, our intention is to show the justification of dealing with national identity when there is opinion on the death of this "single principle"(Simeunović, 2009).

In conceptual framework of the paper we'll start from Smith's concept of national identity according to whom this term "refers to a feeling of a political community, which involves at least some common institutions and a code of rights and duties for all members of the community, as well as a certain social space, fairly accurately labeled and limited territory for its members to identify with and to belong to" (Smith, 1998: 30). Having considered that the identities of nations are being formed in a specific socio-cultural context, this paper will discuss the dynamics of acceptance of the concept in the context of the Serbian society. Due to specific position of Serbia, which is located in the area of interweaving between the East and the West, we will show a difference between Western "bourgeois" model of national identity and the Eastern "ethnic model". Based on the results of the research we will try to determine whether the Serbian political elite is closer to the eastern or western model. Finally, we will examine the influence of political orientation in terms of commitment to "Left" and "Right" on the profiling of national identity.

Keywords: national identity, Western "bourgeois" model of national identity, Eastern "ethnic" model of national identity, "Left" and "Right".

⁸milica.ves@gmail.com, mstanojevic85@gmail.com

SESIJA II
TERITORIJALNI KAPITAL GRADOVA
SREDNJE VELIČINE: POTENCIJAL
SOCIO-PROSTORNE INTEGRACIJE?

Vera Backović, Ivana Spasić⁹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prepoznatljivost grada: konstrukcija identiteta šest gradova u Srbiji

U radu na osnovu empirijskog istraživanja analiziramo identitete gradova: Šapca, Kragujevca, Užica, Novog Pazara, Sombora i Zrenjanina. Identitet grada se može definisati kao skup jedinstvenih osobina i obeležja koji obezbeđuje trajnu prepoznatljivost jednom gradu u poređenju s drugim gradovima, po kojima se on od njih razlikuje i priznaje kao poseban. Gradski identitet se ne posmatra kao skup samo pozitivnih osobina, već i svih onih različitih elemenata prošlosti i sadašnjosti grada, zajedničkog iskustva njegovih stanovnika, koje ih značenjski obeležavaju kao građane tog grada. Osim prepoznatljivosti grada, saglasnosti oko osnovnih elemenata identiteta grada (fizičkog izgleda – prirodnog ili izgrađenog okruženja, aktivnosti, i značenja koja im se pripisuju) ispituјemo i da li se javljaju izvesna sporenja oko ustanovljene „slike” grada, kao i percepcije sličnosti, različitosti i konkurencije između gradova.

Analizu zasnivamo na kvantitativnim i kvalitativnim podacima prikupljenim tokom 2013. i 2014. godine u okviru projekta „Karakteristike teritorijalnog kapitala u Srbiji“ Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu. Identiteti gradova biće sagledani iz dve perspektive – iz ugla građana, na osnovu ankete sprovedene na reprezentativnom uzorku u Šapcu, Užicu, Kragujevcu, Novom Pazaru, Somboru i Zrenjaninu, i iz ugla značajnih lokalnih aktera, na osnovu polustrukturisanih intervjua.

Ključne reči: identitet grada, prepoznatljivost grada, Šabac, Užice, Kragujevac, Novi Pazar, Sombor, Zrenjanin.

⁹vera.backovic@f.bg.ac.rs, ispasic@f.bg.ac.rs

Vera Backović, Ivana Spasić¹⁰

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Recognizability of the City: Construction of Identity of Six Cities in Serbia

In this empirically based paper we analyze the identities of the following urban centers in Serbia: Šabac, Kragujevac, Užice, Novi Pazar, Sombor and Zrenjanin. Identity of a city can be defined as a set of unique features and characteristics, ensuring its continuous recognizability in comparison with other cities, making it different and setting it apart. As it is understood here, city identity does not consist of positive traits alone, but comprises all the diverse elements of the city's past and present, of the common experience of its inhabitants which meaningfully marks them as citizens of this particular place. Beside the recognizability of the city and agreement about the basic elements of its identity (its physical setting - natural and built environment, people's activities, as well as meanings ascribed to all of these), we examine how consensual the set city images are in each case, as well as the perceived similarities, differences, and possible competition between cities.

The analysis is based on quantitative and qualitative data collected during 2013 and 2014 within the project "Characteristics of Territorial Capital in Serbia" of the Institute for Sociological Research, Faculty of Philosophy, Belgrade. Identities of Šabac, Kragujevac, Užice, Novi Pazar, Sombor and Zrenjanin will be viewed from two perspectives – that of ordinary citizens, on the basis of surveys undertaken on representative samples in these six sites, and that of important local actors, on the basis of semi-structured interviews.

Key words: identity of the city, city symbol, Šabac, Kragujevac, Užice, Novi Pazar, Sombor, Zrenjanin.

¹⁰vera.backovic@f.bg.ac.rs, ispasic@f.bg.ac.rs

Milena Stanojević¹¹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kompetitivni identitet gradova srednje veličine u Srbiji: potencijali brendiranja

Prepoznatljiv identitet grada podrazumeva da svaki grad poseduje lokalni karakter. U tom kontekstu proces brendiranja posmatra se kao proces naglašavanja prepoznatljivih karakteristika grada. Simon Anholt uvodi pojam kompetitivnog identiteta. Kompetitivni identitet se može posmatrati kao rezultat kompleksnog procesa kreiranje identiteta - pozicioniranje - imidž, na osnovu koga identitet grada postaje konkurencija. Kompetitivni identitet grada sintetiše sledeće aspekte brendiranja: upravljanje brendom, predstavljanje u javnosti (interni/eksterni nivo), kao i na tržištu investicija i turizma. Jedno od najvažnijih svojstava kompetitivnog identiteta grada jeste privlačnost (za mušterije, turiste, talente, investicije...). Sama kompetitivnost grada podrazumeva identitet osnažen konkurentnim atributima koji doprinose ostarivanju željene reputacije grada. Rad ima za cilj da utvrdi kompetitivni identitet gradova srednje veličine: Kragujevca, Užica, Šapca, Novog Pazara, Sombora i Zrenjanina. Koncept kompetitivnog identiteta posmatraće se u okviru šireg koncepta - teritorijalnog kapitala grada. Akcenat će biti stavljen na utvrđivanje „mekih“ faktora teritorijalnog kapitala gradova srednje veličine koji predstavljaju moguće konkurentne attribute gradova. U analizi su korišćeni kvantitativni i kvalitativni podaci iz anketnog istraživanja koje je Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu realizovao 2013/14. godine.

Ključne reči: kompetitivni identitet grada, teritorijalni kapital, „meki“ faktori teritorijalnog kapitala.

¹¹mstanojevic85@gmail.com

Competitive Identity of Medium-Sized Towns in Serbia: the Potential of Branding

The distinctive identity of a city refers to the idea that each city has a specific local character. In this sense, the process of branding can be defined as a process of highlighting the distinctive characteristics of cities. Simon Anholt developed the concept of competitive identity that can be observed as a result of a complex process of creating identity - positioning - image in which identity of the city is becoming competitive. Competitive identity of the city synthesizes following aspects of branding: brand management, presentation to the public (internal / external level), as well as market investments and tourism. One of the most important functions of the city's competitive identity is to attract customers, tourists, talent, and investment. Competitiveness of the city represents identity which is strengthened by competitive attributes that provide the desired reputation of the city. The aim of this paper is to explore a competitive identity of medium-sized towns in Serbia: Kragujevac, Uzice, Sabac, Novi Pazar, Sombor and Zrenjanin. The concept of competitive identity will be considered within the wider concept - the territorial capital of the city. The emphasis of this paper will be put on identifying the "soft" factors of territorial capital which represent possible competitive attributes of medium-sized towns. Qualitative and quantitative data has been used for this paper from survey research conducted by Institute for Sociological Research of University of Belgrade – Faculty of Philosophy in 2013/14.

Key words: city competitive identity, the territorial capital, "soft" factors of territorial capital.

¹² mstanojevic85@gmail.com

Poboljšanje kvaliteta života u gradu kao činilac socio-prostorne integracije u Srbiji

Rad je posvećen analizi kvaliteta života u gradovima Srbije, imajući u vidu da njegovo poboljšanje doprinosi socio-prostornoj integraciji stanovništva. Kvalitet života podrazumeva skup životnih uslova procenjenih sa aspekta zadovoljenja čovekovih potreba, a u gradskoj sredini se može posmatrati u dimenzijama stanovanja, zaposlenosti, obrazovanja, kulture, rekreacije, zdravlja, ekologije i slično. Cilj rada je da se utvrdi da li postoje razlike u kvalitetu života u gradovima Srbije, a kao studije slučaja izabrani su Kragujevac, Šabac, Užice, Novi Pazar, Sombor i Zrenjanin. U analizi su korišćeni podaci iz anketnog istraživanja koje je Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu realizovao 2013/14. godine na reprezentativnom uzorku stanovništva starosti od 18 do 65 godina, koje živi u pomenutim gradovima. U radu se analiziraju značajni problemi lokalne zajednice ili grada koje stanovnici percipiraju kao zabrinjavajuće, zatim najznačajnije poboljšanje kvaliteta života u gradu koje je učinjeno u poslednjih pet godina, kao i aktivnosti koje su sami građani preduzimali kako bi unapredili kvalitet života u svom gradu. Između navedenih gradova postoje sličnosti, poput nepovoljne ekonomske situacije ili niskog stepena građanskog aktivizma, ali i razlike koje ukazuju na lokalno specifične probleme i rešenja.

Ključne reči: grad, kvalitet života, socio-prostorna integracija, Srbija.

¹³ andelkam@yahoo.com

Improvement in Quality of Life in Town as a Factor of Socio-Spatial Integration in Serbia

The paper is devoted to the analysis of quality of life in towns of Serbia, having in mind that its improvement contributes to the socio-spatial integration of population. Quality of life refers to the set of living conditions assessed in terms of satisfying human needs, and in an urban environment it could be observed in dimensions of housing, employment, education, culture, recreation, health, ecology, etc. The aim of the paper is to determine whether there are differences in quality of life in towns of Serbia, and Kragujevac, Šabac, Užice, Novi Pazar, Sombor and Zrenjanin have been chosen as case studies. The analysis has used data from survey research conducted by Institute for Sociological Research of University of Belgrade – Faculty of Philosophy in 2013/14 on a representative sample of population aged from 18 to 65 years, who live in these towns. The paper analyses important problems of local community or town that residents perceive as worrisome, then the most important improvement in quality of life in town made during the last five years, as well as the activities organized by residents themselves to improve the quality of life in their town. There are similarities between the mentioned towns, like unfavorable economic situation or low level of civic activism, but also some differences which point to the locally specific problems and solutions.

Keywords: town, quality of life, socio-spatial integration, Serbia.

¹⁴ andelkam@yahoo.com

Relacione i identitetske dimenzije teritorijalnog kapitala: studije slučaja šest gradova u Srbiji

Rad se bavi gradovima iz razvojne perspektive, polazeći od činjenice da se u savremenom društvu gradovi promoviraju kao atraktivna mesta za život i ekonomska ulaganja, kako na nacionalnom tako i na globalnom nivou. Pri tome, sve se manji značaj pripisuje standardizovanim modelima urbanog razvoja u nacionalnim okvirima, te se gradovi razumevaju kao globalni entiteti, čiji razvoj treba da se zasniva na kombinaciji endogenih potencijala i egzogenih (ne više samo nacionalnih) podsticaja. Analitički okvir studija slučaja šest gradova u Srbiji (Kragujevac, Šabac, Užice, Novi Pazar, Sombor i Zrenjanin) polazi od relacionih i identitetskih dimenzija teritorijalnog kapitala, kao sociološki najrelevantnijih aspekata nove razvojne paradigme. U nameri da se naglasi specifična determinacija strukturnog i delatnog potencijala u ispitivanim gradovima, studije slučaja su zasnovane na analizi razvojnih strateških dokumenata, s jedne strane, i intervjuima sa stručnjacima zaposlenim u lokalnoj administraciji i ključnim lokalnim institucijama, s druge strane. Intervjui su imali za cilj da ispituju kako odabrani akteri percipiraju uspešnost svog grada u periodu post-socijalističke restrukturacije, te u čemu prepoznaju i kako vrednuju raspoložive endogene resurse, odnosno kako procenjuju ponašanje lokalnih donosilaca odluka u pogledu njihove iskorišćenosti. Analizom se utvrđuju razlike koje se među posmatranim gradovima profilisu po osnovu uobičajenih strateških razvojnih resursa (nivo ekonomskog i infrastrukturnog razvoja, lokacijske specifičnosti, itd), odnosno na osnovu istraživanih relacijskih i identitetskih aspekata, koje pojam teritorijalnog kapitala prepoznaje kao „meke“ endogene resurse.

Ključne reči: teritorijalni kapital, endogeni resursi, identitet grada, studije slučaja.

¹⁵ mipetrov@f.bg.ac.rs

Relational and Identity Dimensions of Territorial Capital: Case Studies of Six Cities in Serbia

Paper deals with cities from the developmental perspective, starting from the premise that, in the modern society, cities are being promoted as attractive places for living and economic investments, both on national and global level. Thus, the significance of standardized models of urban development in national framework is being less attributed and cities are being understood as glocal entities, whose development should be based upon combination of endogenous potentials and exogenous (not exclusively national) incentives. Analytical framework for case studies of six cities in Serbia (Kragujevac, Šabac, Užice, Novi Pazar, Sombor i Zrenjanin) starts from relational and identity dimensions of territorial capital, as sociologically most relevant aspects of new development paradigm. By aiming to emphasize the specific determination of structural and action potential in studied cities, case studies are, on the one hand, based upon analysis of strategic development documents and interviews with the experts employed in local administration and key local institutions, on the other hand. Interviews were designed to examine how given actors perceive success of their city in the period of post-socialist restructuration, what they recognize and how they evaluate available endogenous resources, that is, how they evaluate conduct of local decision-makers concerning the utilization of these resources. Analysis shows differences which are being profilized according to usual strategic development resources (level of economic and infrastructural development, locational specificities etc.), that is, on the basis of examined relational and identity aspects, which are being recognized as “soft” endogenous resources by the notion of territorial capital.

Key words: territorial capital, endogenous resources, city identity, case study.

¹⁶mipetrov@f.bg.ac.rs

III SESIJA
ASPEKTI (NE)INTEGRISANOSTI
MLADIH U DRUŠTVU SRBIJE

Dušan Mojić¹⁷

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Obrazovno-radne tranzicije mladih u postsocijalističkoj transformaciji: primer Srbije

U radu se analizira uloga obrazovno-radnih tranzicija mladih u sveukupnim tranzicijama u odraslost mladih u Srbiji u periodu postsocijalističke transformacije. Primenom teorijskog pristupa socijalne biografije nastoji se ukazati na odlučujući uticaj struktura (institucija, resursa, normi) na orijentacije i delanje mladih u sferama obrazovanja i rada. Širi procesi stvaranja novih obrazovnih mogućnosti (pogotovo kada je reč o univerzitetskom obrazovanju) i fleksibilizacije rada pružaju, sa jedne strane, mogućnosti individualizacije, refleksivnosti i samorealizacije, koje su, pak, ograničene, sa druge strane, oskudnošću pojedinačnih, porodičnih i sistemskih resursa. Navedeni strukturni činioci u velikoj meri oblikuju tokove obrazovno-radnih tranzicija u Srbiji dodatno fragmentizujući i atomizujući mlade u ovom pogledu. Pomenuti procesi, najzad, presudno utiču i na integraciju mladih u društvo Srbije u periodu postsocijalističke transformacije.

Ključne reči: Srbija, postsocijalistička transformacija, obrazovno-radne tranzicije, mladi, društvena integracija.

¹⁷dmojic@f.bg.ac.rs

Dušan Mojić¹⁸

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Education-To-Work Youth Transitions In Post-Socialist Transformation: Case of Serbia

The role of education-to-work transitions in overall transitions to adulthood of Serbian youth has been analyzed in the paper. Applying the theoretical approach of social biography the intention has been to point to the crucial influence of the structures (institutions, resources, norms) on young people's orientations and agency in the spheres of education and work. Wider processes of creating new educational opportunities (particularly considering university education) and work flexibilization have enabled, on one side, possibilities for individualization, reflexivity and self-realization, which have been, on the other side, limited by the scarcity of individual, family and system resources. The above-mentioned structural factors to a large extent shape the paths of education-to-work transitions in Serbia, additionally fragmenting and atomizing young people in that respect. These processes, finally, most decisively influence the integration of young people into the Serbian society in the period of postsocialist transformation.

Key words: Serbia, post-socialist transformation, education-to-work youth transitions, youth, integration of young people.

¹⁸dmojic@f.bg.ac.rs

Dragan Stanojević¹⁹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Radne strategije mladih roditelja u Srbiji

Promene koje su nastale nakon otpočinjanja ekonomske krize su tokom poslednje decenije dovele do stvaranja novog niza strukturalnih ograničenja kod mladih prilikom njihove tranzicije u odraslost, kao i prilikom tranzicije u roditeljstvo. Na ključne elemente tranzicije – relativnu sigurnost zaposlenja (stabilnost prihoda) i mogućnost usklađivanja posla i porodičnog života – značajno utiču rizici tržišta rada i sve oskudnija institucionalna podrška. Mladi ljudi u Srbiji su u sve većoj meri suočeni sa nefleksibilnim i nedovoljno regulisanim tržištom rada unutar kog se stvaraju nove prepreke prilikom njihove tranzicije u odraslost i roditeljstvo. Zato su mladi primorani da razvijaju nove i drugačije forme delanja ne bi li uspostavili ravnotežu između profesionalnog i porodičnog života. U radu će biti korišćen miks metoda kao način povezivanja kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Na osnovu narativa 24 dubinska intervjua sa mladim majkama i očevima, starosti 30 godina iz 2012. godine i anketnog istraživanja mladih iz 2011. godine (poduzorak 459 roditelja starosti 19-35 godina) u radu će biti analizirane radne strategije mladih roditelja u Srbiji. Ključno pitanje je kako su oblici balansa između profesionalnog i porodičnog života povezani sa resursima koje mlada osoba poseduje, kao i sa njenim relevantnim sociodemografskim osobinama.

Ključne reči: mladi roditelji, porodično-radna ravnoteža, tranzicija u roditeljstvo.

¹⁹ draganstanojevich@gmail.com

Dragan Stanojević²⁰

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Working Strategies of Young Parents in Serbia

Changes related to economic crisis in the last decade have reinforced additional set of structural constraints upon transition to adulthood, as well as upon transition to parenthood within it. The key elements that are important in transition to parenthood – relative job security (and stable income) and opportunities for work-family balance, have been challenged by risks of the labour market and diminishing institutional support. Young people in Serbia are more and more faced with non-flexible and insufficiently regulated labour market which creates new constraints in their transition to adulthood. Therefore, young parents in Serbia are forced to develop different forms of agency in order to balance their professional and family life during transition to parenthood. Mixed methods approaches will be used to connect qualitative and quantitative data. Based on the narratives from 24 in-depth interviews with young mothers and fathers aged 30 from 2012, and survey data from 459 young parents aged 19-35 from 2011 in presentation will be analyzed working strategies of young parents in Serbia. Main question is how agency in reconciling work and family life is related to resources available to young parents and their relevant socio-demographic characteristics.

Key words: young parents, work-family balance, transition to parenthood.

²⁰ draganstanojevich@gmail.com

Roditeljska podrška u tranziciji u roditeljstvo kroz narative mladih majki

U radu su analizirani narativi mladih majki o roditeljskoj podršci njihovom majčinstvu. Cilj je bio da se prepoznaju, opišu i razumiju segmenti priča ispitanica o: očekivanoj i dobijenoj pomoći od strane roditelja; stepenu zadovoljstva primljenom podrškom; i (ne)spremnosti da primjene obrasce pomoću kojih su vaspitane na svoju djecu. Priče naših mladih majki smo prikupljali pomoću dubinskog intervjua i tumačili koristeći narativnu analizu. Odatle je bilo neophodno da slojeve značenja koje pruža iskustvo majčinstva i podrška koja se očekuje i nudi, lociramo i razumijemo u kontekstu njihove svakodnevice. Uzorkom smo obuhvatili dvanaest žena – tridesetogodišnjih majki. Iako se socijalni milje iz kojeg potiču i kojem pripadaju u ovom trenutku značajno razlikuje, njihove priče o praksi majčinstva su slične. Svakodnevica je posvećena djeci, imaju malo slobodnog vremena u kojem se mogu baviti sobom, njihovi muževi su uglavnom nedovoljno uključeni u brigu oko djeteta. Od roditelja, i to prvenstveno od majki, naše ispitanice očekuju sasvim određenu vrstu pomoći: da svojim unucima posvete slobodno vrijeme, ali ne i da uzmu učešća u vaspitanju djece. Mlade majke smatraju da su kompetentne i da, ukoliko ih okolnosti (npr. život u proširenoj porodici) demantuju, mogu pod određenim uslovima samostalno i uspješno vaspitavati svoje potomke.

U praksi ispitanice od svojih roditelja dobijaju jedan od tri vida pomoći: punu podršku koju smo nazvali žrtvujućom; doziranu ili pomoć na poziv (koja se realizuje na inicijativu mladih majki); i nedovoljnu pomoć. To, da li će ostvarena roditeljska podrška od strane ispitanica biti ocjenjena kao (ne)zadovoljavajuća, zavisi od uloge koju u podizanju djece ima suprug. Ukoliko cijene da suprug nije dovoljno involviran, ispitanice su nezadovoljne podrškom koju dobijaju od roditelja, nezavisno od toga da li je riječ o parcijalnoj ili žrtvujućoj pomoći. Konačno, one nezadovoljne podrškom koju dobijaju od roditelja, su spremnije da kritikuju modele pomoću kojih su vaspitane. Sumirano, podrška roditelja, kao i zadovoljstvo dobijenom pomoći i spremnost ispitanica da svoju djecu vaspitaju po modelu po kojem su odgajane, ne može se razumjeti mimo svakodnevice ovih žena i priča o uključenosti njihovih supružnika u praktikovanje roditeljstva.

Ključne riječi: narativ, majčinstvo, roditelji, zadovoljstvo, vaspitanje.

²¹ mljubici@f.bg.ac.rs

Parental Support in Transition to Parenthood through Young Mothers' Narratives

The paper analyzes young mothers' narratives on parental support to their motherhood. The goal was to recognize, describe and understand segments of respondents' stories on the issues of: expected and received help from their parents; degree of satisfaction with received support; and (un)readiness to apply the patterns in accordance to which they were brought up in raising their own children. We gathered the stories from our young mothers during in-depth interviews and then interpreted them using narrative analysis. From there, it was necessary to locate and understand the layers of meaning of motherhood experience and support that is expected and offered, in the context of their everyday life. The sample consisted of twelve women – thirty-year-old mothers. Regardless of the fact that they originate from and presently belong to considerably different social milieus, their stories about motherhood experiences are quite alike. Their daily routines are all about their children, leaving them very few moments for “me time”; their husbands are typically insufficiently included in sharing parenting practices. From their parents, primarily from their mothers, our respondents expect a clearly articulated type of help: to devote their free time to their grandchildren but without taking part in their upbringing. Young mothers believe they are competent and that, if circumstances (for instance, living in an extended family) necessitate so, they would be capable of raising their offspring, under certain conditions, independently and successfully.

In practice, our respondents receive from their parents one of three types of assistance: full support, that we have called sacrificing; dosed help or assistance provided upon request (realized at young mothers' initiative); and insufficient help. Whether a provided parental help will be assessed by any respondent as (un)satisfactory, depends on the role her spouse plays in raising children. Respondents who find their spouses to be insufficiently involved are also dissatisfied with support they receive from their parents, regardless of whether the assistance they receive is of partial or sacrificing nature. Finally, respondents who are dissatisfied with support they receive from parents seem to be more willing to criticize the models used in their own upbringing. To sum it up, parents' support, satisfaction with received help as well as the willingness on the part of the respondents to raise their children following the same patterns used in their own upbringing cannot be comprehended without taking into account daily routines experienced by these women and their stories about inclusion of their spouses in the practice of parenting.

Key words: narrative, motherhood, parents, satisfaction, upbringing.

²² mljubici@f.bg.ac.rs

Rekonstrukcija promena obrazaca delanja u biografijama mladih kroz longitudinalno kvalitativno istraživanje

Tekst se zasniva na longitudinalnom kvalitativnom istraživanju života dvadeset mladih iz dva beogradska naselja koje je sprovedeno u četiri talasa od 1993. do 2014. godine. Različiti obrasci delanja mladih otkriveni su utemeljeno na kvalitativnoj analizi intervjua iz 2007. godine, kada su ispitanici imali od 17 do 21 godine (Tomanović, 2012). Oni su tumačeni kao *društveno ograničeni* (omeđeni) strukturama (ličnim, porodičnim i institucionalnim resursima) i aspiracijama i planovima mladih za budućnost, koje su iskazali dok su „zamišljali odraslost“ (Thomson *et al.* 2004). U poslednjem talasu istraživanja 2014. godine, mladi, tada stari od 24 do 28 godina, sami su rekonstruisali vlastito delanje kroz *biografski pogled unazad* – refleksijom na sopstvena iskustva u različitim domenima svog života. Koncept *društveno ograničenog delanja* (Evans, 2002) omogućava da se u narativima u socijalnoj biografiji sagledaju struktura i delanje kao kontinuum: analizira se kako mlada osoba objašnjava situaciju (strukture) i preuzima odgovornost (delanje). Polazi se od pretpostavke da akteri usmeravaju vlastito delanje na domene koje smatraju oblastima svoje kompetencije i za koje opažaju da ih drugi smatraju kompetentnim (Henderson *et al.* 2007).

U tekstu se raspravlja o prednostima longitudinalnog kvalitativnog istraživanja za rekonstrukciju delanja i njegove promene u okviru životnog toka pojedinca. Prikazom nekoliko slučajeva, pokazuje se da longitudinalno kvalitativno istraživanje daje jedinstvenu priliku za uvid u dinamiku delanja – promene koje preusmeravaju delanje mlade osobe pod uticajem iskustava strukturalnih mogućnosti i ograničenja, kao i njihove refleksivnosti. Raspravlja se i o određenjima *kritičnih trenutaka* (*sudbinskih trenutaka* – Giddens, 1991) i opažanju njihovog značaja za usmeravanje i rekonstrukciju delanja kroz pristup *biografije unazad*.

Ključne reči: društveno ograničeno delanje, biografski pogled unazad, kritički trenuci.

²³stomanov@f.bg.ac.rs

Reconstructing Changing Agency Patterns in Young People's Biographies through Longitudinal Qualitative Research

The paper is based on longitudinal qualitative research with twenty young people in two urban settings of Belgrade, which I have carried out in four waves from 1993 to 2014. Different patterns of agency are discovered grounded on qualitative analysis of the interviews from 2007, when the respondents were from 17 to 21 years old (Tomanović, 2012). The agency patterns were interpreted as *socially bounded* by structures (personal, family and institutional resources) and their aspirations and plans for the future as they were „imagining adulthood“ (Thomson *et al.* 2004). In the last research wave from 2014, young people aged 24 to 28 reconstructed their agency through *backwards biographical approach*, while they reflected on their experiences in different life domains. Concept of *socially bounded agency* (Evans, 2002) enables narrative analysis to assess both structure and agency as continuum, by providing interpretation of how a young person explains situation (structures) and takes responsibility (agency). The starting assumption is young people's agency centers around the domains they consider as their areas of competence and where they perceive that others recognize their competence (Henderson *et al.*, 2007).

The paper also deals with gains from longitudinal qualitative research for reconstructing agency and its change during individual's life course. By presenting some of the data, I argue that it provides a unique opportunity for dynamic perspective of insight on young people's agency by revealing changes of its focus that occur over time as they experience structural constraints and opportunities and through their reflexivity. Definitions of *critical moments* (*faithful moments* – Giddens, 1991) by actor and by researcher are discussed as well their perceived significance and meaning for directing and reconstructing agency within *biography backwards* approach.

Key words: socially bounded agency, backwards biographical approach, critical moments.

²⁴stomanov@f.bg.ac.rs

IV SESIJA
FEMINISTIČKI PRISTUP POLITIKAMA
RODITELJSTVA

Feministički pristup politikama roditeljstva

Ovaj tekst (izlaganje) baviće se analizom značajnosti i doprinosa feminističkog pristupa razumevanju roditeljstva, seksualnosti i bračnosti kao društvenih fenomena. Tekst započinje poređenjem dva veoma različita teorijska pristupa porodici – Parsonsovog i Shapiroovog, sa ciljem da pokaže da oni predstavljaju različite *politike* pristupa porodici, a ne samo različite teorijske koncepte. Kroz to se u ovom radu otvara pitanje o povezanosti naučnih i ideološko-političkih sadržaja unutar sociologije, te pitanje kako se proizvodi slika o objektivnom znanju, empirijskim, kao i „prirodnim“ činjenicama, ili pak relevantnosti ili irelevantnosti određenih problema i pristupa u razumevanju porodice i bračnosti. Napokon, oslanjajući se na Altiserovo tumačenje ideologije kao seta akcija kojima se konstruiše subjektivnost ljudi u društvu, kao i na Fukoovo razmatranje o odnosu znanja i moći, biće pokazano koje kulturološke pretpostavke, kao i odnosi moći u društvu su neophodni da bi gore navedeni teorijski pristupi bili prihvaćeni kao deo korpusa temeljnih socioloških znanja.

Kompariranjem feminističkih pristupa sa Parsonsovim i Shapiroovim, biće pokazane glavne razlike i sličnosti među njima. Feministički pristupi se baziraju na eksplicitnim političkim ciljevima ili političkoj svesti, na dekonstrukciji i kritici naturalizovanih pristupa rodnosti u okviru društvenih i humanističkih nauka i u vezi sa tim na stalnom građenju dijaloga između teorije i iskustva, usled čega unutar ovih pristupa postoji naglašeni teorijski i metodološki eklekticizam. Na kraju, feminizam se bazira na primenljivosti i situiranosti znanja u specifičnim socijalnim miljeima, što ga čini delom socijalne prakse i politika koje postoje u datom društvu.

Na primeru delova istraživanja „Politike roditeljstva“ biće pokazano kako su tokom samog istraživanja građene gore navedene dimenzije feminističkog pristupa, te na koji način se samo istraživanje situira kao deo naučnih, političkih i socijalnih praksi u srpskom društvu danas.

Ključne reči: feministički pristup, roditeljstvo, seksualnost, bračnost.

²⁵ nsekulic@f.bg.ac.rs

Feminist Approach to the Politics of Parenthood

The paper deals with the significance and contribution of the feminist studies of parenthood, sexuality and marriage as social phenomena. By comparing two very different theoretical approaches to family (Parsons and Shapiro), the author shows that they represent two different politics, not only two different theoretical concepts. She raises the question concerning the connection between scientific and ideological-political content within sociology. How we produce the image of objective knowledge, empirical, and "natural" facts, and the image of the relevance or irrelevance of certain problems and approaches concerning family, sexuality and gender? Relying on Althusser's interpretation of ideology as a set of actions which constructs the subjectivity of people in society, as well as Foucault's discussion of the relationship between knowledge and power, the author shows that cultural assumptions and power relations in society are incorporated in the scientific approaches without being acknowledged as part of the corpus of fundamental sociological constituents.

By comparing feminist approach with Parson's and Shapiro's, author will show the main differences and similarities between them. Feminist approaches are based upon explicit political aims and political consciousness, as well on deconstruction and criticism of naturalist approaches to gender questions, inside the frameworks of social and humanist sciences, and concerning that, a constant building of dialogue between theory and experience, due to which, a salient theoretical and methodological eclecticism exists within these approaches. At the end, feminism is based on applicability and situatedness of knowledge in specific social milieus, which makes it a part of social practice and politics which exist in given society.

The research "Politics of parenthood" will be used as an example of the feminist approaches.

Key words: feminist approach, parenthood, sexuality, marriage.

²⁶ nsekulic@f.bg.ac.rs

LGBT roditeljstvo - izazov za sociologiju porodice

LGBT porodice u savremenom kontekstu, pa i u Srbiji, predstavljaju „novu“ realnost porodica. Ove porodice postoje između socijalne isključenosti i homofobije, i sve veće vidljivosti kojoj doprinose mediji i pokret za prava LGBT osoba. Cilj ovog rada jeste pokušaj uvođenja tematike istopolnih porodica u naučni diskurs domaće sociologije, kako bi se zahvatila empirijska realnost „novih“ društvenih grupa i ujedno proširilo znanje sociologije u oblasti porodice i seksualnosti. Sama tema, s obzirom na nedostatak istraživanja LGBT populacije kod nas, nameće da se analiza proširi na dva nivoa. U prvom delu izlaganja će biti reči o odnosu sociologije i gej i lezbejskih studija (o čemu je pisao sociolog Ken Plummer), a u drugom o odnosu homoseksualnosti, porodice i razvoja kapitalizma (na osnovu teorijskog okvira koji je postavio John D'Emilio).

Prema savremenim istraživanjima (Kuhar, Švab, 2005; Takács, Kuhar, 2011), svakodnevni život LGBT populacije je prožet pretpostavkom o heteroseksualnosti, što se odnosi i na LGBT osobe sa decom. U istraživačkom smislu, problem je u tome što se porodice implicitno i eksplicitno definišu putem heteroseksualnosti. Sa druge strane, same studije seksualnosti se uglavnom bave iskustvima osoba koje su „na margini“, tako da izostaje povezivanje ove dve oblasti proučavanja. U skladu sa tim, moja namera je da ukažem na epistemološki značaj uključivanja LGBT perspektive u sociologiju i sociologiju porodice, preko tri teme: 1) U vezi s odnosom sociologije prema LGBT populaciji ukazuje se na značaj proučavanja fenomena u domaćem kontekstu. 2) Isključivanje ili nevidljivost homoseksualnosti je tek jedan aspekt dubljih tendencija unutar sociologije kao discipline koji treba tumačiti ne samo „kašnjenjem“ društvenih nauka kod nas u objašnjenju „novih“ društvenih pokreta, već i time što su generalno teme seksualnosti i telesnosti na marginama discipline. 3) LGBT porodice su značajne za sociologiju porodice u smislu proučavanja „novih“ porodičnih formi, u kontekstu transformacije intime u savremenim kapitalističkim društvima. Želim da istaknem da se ne radi samo o istraživanju jednog marginalnog fenomena, već nam proučavanje LGBT populacije govori o načinu na koji se konstruiše i sama heteroseksualnost i kako se putem regulacije (hetero)seksualnosti regulišu porodica i biološka reprodukcija.

Ključne reči: porodica, LGBT, seksualnost, nove porodične forme, kapitalizam, stereotipi.

²⁷xmarijax@gmail.com

LGBT Parenting - A Challenge for the Sociology of the Family

LGBT families in the contemporary context, and in Serbia as well, represent a "new" reality of families. These families exist between social exclusion and homophobia on the one side, and increased visibility effected by LGBT activism and media, on the other side. The aim of this paper is to introduce the topic of same-sex families in scientific discourse of sociology, in order to grasp the empirical reality of the "new" social groups and also to expand knowledge in the field of sociology of family and sexuality. Because of the lack of research on LGBT population in our country, I had to extend the analysis on two levels in this paper. In the first part of the paper I will discuss the relation of sociology and gay and lesbian studies (according to sociologist Ken Plummer) and in the second I am going to present the relationship between homosexuality, family and the development of capitalism (based on the theoretical framework set out by John D'Emilio).

According to modern research (Kuhar, Švab, 2005; Takács, Kuhar, 2011), the daily life of the LGBT population is imbued with the assumption of heterosexuality, which also applies to LGBT people with children. In terms of research, the problem is that families in general are implicitly and explicitly defined by heterosexuality. On the other side, the study of sexuality mainly deal with the experiences of people who are "at the margin", but there is no link between two areas of study. Accordingly, my intention is to draw attention to the epistemological importance of inclusion of LGBT perspective in sociology and sociology of the family, through three topics: 1) Considering the relationship between sociology and the LGBT population, the importance of studying these phenomena in domestic context is stressed. 2) The invisibility of homosexuality is only one aspect of deeper tendencies within sociology as a discipline that should be interpreted not only as a consequence of the "delay" of social sciences in explanation of the "new" social movements, but the point is that the general themes of sexuality and corporeality are at the margins of the discipline. 3) LGBT families are important for the sociology of the family as studying of "new" family forms, in the context of the transformation of intimacy in modern capitalist societies. I want to emphasize that this is not just about the research of a marginal phenomenon, but study of the LGBT community also says a lot about construct of heterosexuality and regulation of family and biological reproduction through (hetero)sexuality.

Keywords: Family, LGBT, sexuality, new family forms, capitalism, stereotypes.

²⁸xmarijax@gmail.com

Roditeljstvo u postsocijalističkoj proširenoj porodici

Cilj rada je kritička analiza praksi, diskursa, procesa i promena roditeljstva u okviru proširene porodice u Srbiji na početku XXI veka. Teorijski okvir je postavljen na tri nivoa.

Prvi teorijski nivo polazi od teorije Pjera Burdijea o sklonosti modernog društva ka retradicionalizaciji, teorije Urliha Becka o modernom društvu kao „rizičnom”, teorije svetskog sistema Emanuela Valerštajna, teorije o raz/razvoju. Drugi teorijski nivo proučava proširenu porodicu kao tip poluperiferijskih domaćinstava kroz teoriju sledećih autora: Tamare Hareven o porodici kao socijalnom brokeru, Džona Hajnala o složenim porodičnim domaćinstvima u Istočnoj Evropi, Marije Todorove o složenom porodičnom domaćintvu, Valtazara Bogišića i njegove analize porodične zadruge, proučavanje moderne porodice Anđelke Milić. Treći teorijski nivo odnosi se na proučavanje kvaliteta svakodnevnog života iz feminističke perspektive, prihvatanjem koncepta žrtvenog mikromatrijarhata Marine Blagojević. Takođe, primenjuje se koncept ekonomije staranja, društveno nevidljivog rada na nivou svakodnevnog života, koji je primenjen u studiji „Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život“ objavljenoj 2013. godine, autorke Marine Blagojević Hughson.

Polazi se od pretpostavke da je roditeljstvo deo obrasca svakidašnjeg života u proširenoj porodici, koji se odvija po vrlo specifičnom obrascu, i ima ambivalentno dejstvo na praksu roditeljstva, pre svega materinstva. Sa stanovišta koncepta ekonomije nege, činjenica da u proširenoj porodici postoji multiplikacija ranjivosti, tj. da ona sadrži natprosečan broj ranjivih članova (lica sa posebnim potrebama, starih, bolesnih, dece, nezaposlenih) znači veće radno i emocionalno opterećenje žena u porodici ovog tipa. Proširenje porodične strukture dovelo je do pojačavanja patrijarhalnosti u svim oblastima porodičnog života, pa i u oblasti roditeljstva, čime je porodični život opterećen novim rizicima: konfuzijom i urušavanjem položaja mladih roditelja, a posebno mlade žene. Konfuzija položaja i uloga sastoji se u činjenici da: 1) u jednoj porodici postoje dve majčinske i dve očinske figure; 2) su mladi roditelji istovremeno i u ulozi roditelja svoje dece, ali i u ulozi dece svojih roditelja-svekra/svekrve-tasta/tašte. Urušavanje položaja mladih roditelja koji žive u proširenoj porodici pre svega je posledica: 1) položaja latentnog beskućništva u kome se nalaze; 2) patrijarhalnog konteksta, u kome je stariji roditeljski par u nadređenom položaju u odnosu na mlađi.

Izvori podataka: anketna istraživanja ISI FF 2003, 2008, 2012 i dubinska anketa 2012-2013.

Ključne reči: poluperiferija, proširena porodica, roditeljstvo.

²⁹ vmiletic@f.bg.ac.rs

Parenting in the Post-Socialist Extended Family

The aim of this paper is a critical analysis of discourses, practices, processes and changes of parenting within the extended family in Serbia at the beginning of the XXI century. The theoretical framework is set on three levels:

The first theoretical level is based on the theory of Pierre Bourdieu on the tendency of modern society to retraditionalization, Ulrich Beck's theory of modern society as a "risky" society, Immanuel Wallerstein's theory of the world system, theory of de-development. The second theoretical level observes extended family as a type of semi-peripheral households through theories of the following authors: Tamara Hareven's theory of family as a social broker, John Hajnal's theory of complex family households in Eastern Europe, Maria Todorova's theory of complex family household, Valtazar Bogišić's analysis of family cooperatives, the study of modern family by Anđelka Milić. The third theoretical level refers to the study of the quality of daily life from a feminist perspective, in the form of acceptance of the concept of sacrificial micro-matriarchy by Marina Blagojević. Also, the concept of welfare economics is applied i.e. socially invisible work in everyday life, which was used in the study "Gender Barometer in Serbia: development and everyday life" published in 2013 by Marina Blagojević Hughson.

Starting assumption is that parenthood is a part of the everyday-life pattern in the extended family, which is manifesting itself according to a very specific pattern, and has ambivalent impact on the practice of parenthood, primarily the motherhood. From the standpoint of the concept of economy of care, the fact that in the extended family a multiplication of the vulnerabilities exists i.e. that it has an above-average number of vulnerable members (people with special needs, the elderly, the sick, children, the unemployed) means that there is higher work and emotional load of women in a family of this type. Expansion of the family structure has led to an exacerbation of patriarchy in all areas of family life, and in the field of parenting, which has burdened family life with new risks: confusion and disruption of the position of young parents, especially of a young woman. Confusion over the position and function consists in the fact that: 1) there are two maternal and two paternal figures in a single family; 2) young parents at the same time have the role of parents for their children, and the role of children for their parents or parents-in-law / mother-in-law / father-in-law. The collapse of the position of young parents who live in an extended family is primarily caused by: 1) the position of latent homelessness in which they find themselves; 2) patriarchal context in which an elderly parent couple has a superior position in relation to the younger. Data source: surveys ISI FF 2003, 2008, 2012 and in-depth survey 2012-2013.

Key words: semi-periphery, extended family, parenting.

³⁰ vmiletic@f.bg.ac.rs

Ne/mogućnost dijaloga? Sociologija i akademski feminizam u Srbiji

U uvodnom delu teksta autorka polazi od generalnog teorijskog okvira, zasnovanog na konceptu androcentričnog znanja, koje još uvek dominira u akademiji, na nacionalnom i međunarodnom nivou. Ona situira temu proizvodnje znanja u širi splet ideja koje je već razradila u svojoj knjizi „Knowledge Production at the Semiperiphery: A Gender Perspective” (Blagojević, 2006). Autorka zastupa feminističku „teoriju stajališta” kao izuzetno važan pristup u istraživanju rodnosti i društva, tvrdeći da se ne radi o efemernoj temi, već o ključnoj liniji društvenog strukturiranja i ključnom diferencijalu moći na individualnom i grupnom nivou. Ignorisanje rodnosti i urođenosti društva proizvodi ozbiljnu distorziju sociološkog znanja. Dalje, autorka sprovodi analizu na tri nivoa: 1. na nivou konkretnih epistemičkih doprinosa koje su dala feministička istraživanja pojedinim sociološkim disciplinama, 2. na nivou institucionalizacije rodni studija na akademiji, 3. na nivou individualne i kolektivne inkluzije feminističkih autora/ki u profesionalnu i naučnu zajednicu. Na ovim nivoima ona identifikuje i uključivanja i isključivanja, prihvatanja i odbijanja. Situiraajući iskustvo Srbije u širi okvir tema koje su vezane za proizvodnju znanja i hijerarhije znanja, lokalno i globalno, autorka identifikuje tri osnovne teškoće za šire prihvatanje feminističkih doprinosa u srpskoj sociologiji: a. parohijalnu kulturu „transmisije znanja” koja negira vrednost autentičnog i originalnog istraživanja unutar lokalne epistemičke zajednice, b. mreža moći (*power networks*) koje postoje u obliku “old boys networks”, i koje imaju moć da dodeljuju uloge ženama u akademskoj zajednici (podela rada i zadataka po liniji roda); c. penetracija jake kulture mizoginije u akademski kontekst, koja je čvrsto povezana sa antievropejstvom i neo/konzervativnim ideologijama. Na kraju, nepostojanje stvarnih feminističkih epistemičkih zajednica u dugom trajanju, njihova fragmentacija i marginalizacija, doprinose nevidljivosti i potcenjivanju feminističkih istraživača/ca i njihovog rada.

Ključne reči: sociologija, akademski feminizam, proizvodnja znanja, poluperiferija, Srbija, rodne studije, feministička istraživanja.

³¹marinablago@gmail.com

Im/Possibility of Dialogue? Sociology and Academic Feminism in Serbia

In the introductory part of text the author provides a general theoretical framework for analysis, based on the notion of androcentric knowledge, which (still) dominates in academia, internationally and nationally. She situates the issue of production of knowledge within wider plethora of ideas she previously developed in the book “Knowledge Production at the Semi periphery: A Gender Perspective” (Blagojević, 2006). She advocates feminist “stand point theory” as an essentially important approach in research of gender and society, especially society at the semi periphery, claiming that gender is not an ephemeral issue, but essential mode of social structuring and the key differential for individual and group power. If gender is ignored and marginalized in sociology, produced knowledge is being seriously distorted. Further on, the author moves to analysis on three levels: 1. level of concrete epistemic gains for different sociological disciplines provided by feminist research; 2. level of institutionalization of gender studies in academia, 3. level of individual and collective inclusion of feminist authors into the professional and scientific community. Along these lines, she identifies both inclusions and exclusions, acceptance and rejection. Situating the experience of Serbia into the wider complex of issues related to the knowledge production and knowledge hierarchies, the author identifies three major difficulties for wider acceptance of feminist epistemic contributions within Serbian sociology: a. parochial culture of “knowledge transmission” which denies the value of authentic and original research within the local knowledge community, b. power networks set up in a manner of “old boys networks”, with prescribed roles for women-academics (division of topics and fields along gender lines); c. penetration of strong culture of misogyny which feeds strong anti-feminism in connection to anti-europeanism and neo/conservative ideologies. Finally, long absence of real feminist epistemic communities and their fragmentation and marginalization contributes to the invisibility and under-evaluation of feminist researchers and their work.

Key words: sociology, academic feminism, knowledge production, semi periphery, Serbia, gender studies, feminist research.

³²marinablago@gmail.com

V SESIJA
KONCEPTI I AKTERI DRUŠTVENIH
PROMENA

Konsolidacija izborne demokratije u Srbiji i formiranje pluralističke političke elite

Autorke će analizirati razvoj i konsolidaciju izborne demokratije u Srbiji (od uvođenja višepartijskog sistema do danas) kao institucionalne podloge za konstruisanje novog tipa političke elite. Cilj je da se utvrdi na koji način je od početka 1990-ih godina, za razliku od socijalističkog perioda u kome je postojala monopolistička nomenklatura (unutar koje je postojala samo relativna diferencijacija komandi nad političkim, ekonomskim i kulturnim resursima), došlo do izdvajanja pluralističke političke elite, relativno nezavisne od ekonomske elite. Osnovne pretpostavke su da politički sistem u periodu od 1990. do 2003. godine možemo okarakterisati kao hibridni režim, tj. kao izborni autoritarizam, a da od održavanja prvih slobodnih i poštenih izbora (2003. godine), Srbiju možemo svrstati u grupu zemalja koje ocenjujemo kao konsolidovane izborne demokratije. Stoga ćemo na početku rada posebnu pažnju posvetiti periodu „blokirane transformacije“ tokom 1990-ih godina koji karakteriše ukidanje komandno-planske privrede i uspostavljanje tržišne ekonomije i, što je za nas posebno značajno, uvođenje, makar formalnih, preduslova za postojanje političkog pluralizma. Međutim, uvođenje višestranačkog sistema i institucije izbora u tom periodu bilo je samo nominalno jer je, zbog činjenice da su se izborne utakmice odvijale u nepoštenim i neslobodnim uslovima, „prelazna elita“ uspevala da održi dominantan položaj. Centralni deo biće posvećen procesu konstituisanja nove političke elite, koja je determinisana prvenstveno rezultatima izbornih utakmica, i koja se u periodu nakon 2000. godine razvija relativno autonomno od nove kapitalističke klase. Na osnovu podataka dobijenih anketnim istraživanjem sprovedenim na pomenutom poduzorku političke elite, u završnom delu, analiziraćemo i stavove pripadnika elite prema određenim elementima demokratije (stavovi o višestranačkom sistemu, antisistemskim strankama, samoj instituciji izbora i glasanja na istim itd). Dobijeni rezultati pomoći će nam da identifikujemo odnos savremene srpske političke elite prema (izornoj) demokratiji i demokratskoj političkoj kulturi uopšte, i da, u skladu sa ukratko prikazanom istorijskom genezom, anticipiramo buduće potencijalne tokove procesa demokratizacije u zemlji i opstanak novog tipa političke elite.

Ključne reči: politička elita, izborna demokratija, konsolidacija, stavovi prema demokratiji.

³³ natasajovanovic15@gmail.com, selen89kg@gmail.com

Nataša Jovanović, Selena Radović³⁴

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

The Consolidation of Electoral Democracy in Serbia and the Formation of Pluralist Political Elite

The authors will analyze the development and consolidation of electoral democracy in Serbia (since the introduction of the multiparty system in this country) as an institutional basis for the construction of a new type of political elite. The goal is to determine in which way, since the beginning of the 1990s, in contrast to the socialist period when monopoly nomenclature existed (there was only a relative differentiation in command of political, economic and cultural resources), came to a separation of pluralistic political elite, relatively independent of the economic elite. The basic assumptions are that the political system in the period from 1990 to 2003 can be characterized as a hybrid regime, i.e. as electoral authoritarianism, and since the first free and fair elections (2003), Serbia can be classified as consolidated electoral democracy. Therefore, we will devote special attention to the period of 'blocked transformation' in the 1990s, characterized by the abolition of command-planned economy introduction of a market economy and, which is particularly important for us, introduction of a formal preconditions for the existence of political pluralism. However, the introduction of a multiparty system and the institution of elections in this period was only nominal because the electoral campaign took place in unfair and unfree conditions, "the transitional elite" managed to maintain a dominant position. The central part will be devoted to the process of constitution of the new political elite, primarily determined by the results of the election game, which lead to development a new political elite from the new capitalist class in the period after 2000. Based on survey data of the political elite, in the final part, we will analyze the attitudes of the elite towards certain elements of democracy (attitudes toward multi – party system, anti – system parties, the institution of elections and voting on the same etc.). The results will help us to identify the relationship of contemporary Serbian political elite to the (electoral) democracy and a democratic political culture in general, and that, in accordance with the briefly-presented historical genesis, anticipate possible future developments of the democratization process in the country and the existence of a new type of political elites.

Key words: political elite, electoral democracy, consolidation, attitudes towards democracy.

³⁴natasajovanovic15@gmail.com, selenaradovic89@gmail.com

Deprofesionalizacija političke elite u Srbiji

U radu se krenulo od osnovne pretpostavke da današnju političku elitu u Srbiji karakteriše izvesna deprofesionalizacija, kao i sve veće učešće aktera bez predhodnog političkog iskustva iz najmlađe starosne grupe. S obzirom na činjenicu da profesionalnost i iskustvo imaju presudan uticaj na kvalitet bavljenja određenom strukom, čini se relevantnim istražiti današnju profesiju političara u odnosu na predhodne društveno-istorijske i političke okolnosti u Jugoslaviji, odnosno Srbiji. U skladu sa tim, predmet rada biće uporedna analiza horizontalne pokretljivosti pripadnika političke elite u Srbiji iz dva vremenska perioda – jugoslovenskog socijalizma (do 1991. godine) i liberalnog kapitalizma (nakon 2000. godine). Osnovni cilj je utvrđivanje veze između specifičnog obrazovanja i predhodnog profesionalnog i životnog iskustva i stizanja na elitne političke položaje u pomenutim vremenskim periodima. U tom smislu, na osnovu relevantne literature i empirijskih podataka iz istraživanja Instituta za sociološka istraživanja iz 1989, 2003. i 2015. godine, rekonstruisaće se pomenute karakteristike kod pripadnika političke elite iz socijalističkog i liberalno-kapitalističkog perioda. Osim poređenja pripadnika političke elite iz dva društveno-politički različita perioda, razmotriće se i određene osobenosti pripadnika sadašnje političke elite.

Ključne reči: politička elita, Srbija, socijalizam, kapitalizam, društvena pokretljivost.

³⁵ vmitrovi@f.bg.ac.rs, nzvijer@f.bg.ac.rs

Deprofessionalisation of Political Elite in Serbia

The paper starts with the main assumption that the current political elite in Serbia is characterized by a certain degree of deprofessionalization, as well as the increasement of participation of young people with no previous political experience. Given the fact that the professionalism and experience have a crucial influence on the quality of practicing a certain profession, it seems sensible to investigate today's profession of politicians in relation to the previous socio-historical and political circumstances in Yugoslavia, i.e. Serbia. According to that, the subject matter of the work will be comparative analysis of horizontal mobility of the political elite in Serbia for two time periods - Yugoslav socialism (until 1991) and liberal capitalism (since 2000). The basic objective is to identify the links between specific education and previous professional and life experience and reaching the elite political positions in the mentioned periods. In this sense, on the basis of relevant literature and empirical data from researches conducted within the Institute for Sociological Research in 1989, 2003 and 2015, we will try to reconstruct the aforementioned characteristics among members of the political elite from the socialist and liberal-capitalist period. Apart from a comparison of the political elite from two different socio-political periods, also will be discussed certain characteristics of members of the current political elite.

Key words: political elites, Serbia, socialism, capitalism, social mobility.

³⁶ vmitrovi@f.bg.ac.rs, nzvijer@f.bg.ac.rs

Delatni potencijal političke elite

U radu se analiziraju subjektivni i objektivni činioci delatnog potencijala političke frakcije kapitalističke klase u nastajanju u Srbiji. Polazi se od definicije delatnog potencijala kao „stepena sposobnosti neke grupe da, radi ostvarenja svojih interesa, mobiliše kolektivnu akciju svojih pripadnika, odnosno da se suprotstavi takvoj akciji neke konkurentske/suprotstavljene grupe“ (Lazić, 1996:272). Delatni potencijal operacionalizuje se preko sledeća četiri elementa: 1. samoidentifikacija, 2. percepcija međugrupnih odnosa, 3. grupna organizacija i 4. grupna akcija. Samoidentifikacija je merena preko pitanja u kom se od ispitanika traži da se svrstaju u određenu klasu, kao i preko pitanja u kom ispitanici navode grupe sa kojima smatraju da imaju najviše zajedničkih interesa. Percepcija međugrupnih odnosa merena je setom pitanja u kojima ispitanici iznose mišljenje o sličnosti, odnosno različitosti ekonomsko-političkih interesa između tri osnovne klase u društvu (više, srednje i niže). Za sledeći element delatnog potencijala, grupnu organizaciju, koristićemo pitanja o političkoj afilijaciji, pripadnosti i aktivnosti u interesnim organizacijama, te pitanja o stavovima prema najboljem načinu zaštite opštih interesa. Na kraju, grupna akcija je merena preko ispitanikovog predašnjeg i potencijalnog angažovanja u različitim formama grupnog okupljanja.

Takođe, u radu se delatni potencijal političke elite poredi sa delatnim potencijalom ekonomske elite (kao druge frakcije kapitalističke klase) kao i sa delatnim potencijalom drugih društvenih klasa. Cilj rada jeste da se na osnovu prethodnih analiza dođe do zaključaka o sposobnosti kolektivne mobilizacije i mogućnosti različitih klasa da ostvaruju i štite svoje interese.

Ključne reči: delatni potencijal, politička elita, društvene klase.

³⁷ selenalazic@gmail.com, dunja.poleti@gmail.com, jelisaveta.vukelic@f.bg.ac.rs

Action Potential of Political Elite

This paper analyzes the subjective and objective factors of action potential of political fraction of the capitalist class in Serbia. The starting point is the definition of action potential as a "degree of ability of a group to mobilize collective action of its members or to oppose such action of the competing/conflicting groups, in order to actualize their interests" (Lazic, 1996: 272). Action potential is operationalized through the following four dimensions: 1. self-identification, 2. perception of intergroup relations, 3. group organization and 4. group action. Self-identification is measured by question in which subjects classify themselves in a particular class, as well as through the question in which respondents identify groups with whom they have the common interests. The perception of intergroup relations is measured by a set of questions where respondents express their opinion on the similarities or differences of economic and political interests between the three main classes in society (upper, middle and lower). For the next dimension of action potential – group organization, we will use the questions on political affiliation, membership and activities in professional organizations, and questions about attitudes toward the best way to protect general interests. Finally, group action is measured by the respondent's past and potential engagement in different forms of group gatherings.

Action potential of political elite will be compared with the action potential of economic elite (as the other fraction of the capitalist class) and the action potential of other social classes. Based on previous analyzes, the aim of this paper is to come to conclusions about the ability of collective mobilization and the possibility of different classes to exercise and protect their interests.

Key words: action potential, political elite, social classes.

³⁸ selenalazic@gmail.com, dunja.poleti@gmail.com, jelisaveta.vukelic@f.bg.ac.rs

Političke elite u Srbiji – promene vrednosnih orijentacija

U radu se na temelju tri empirijska istraživanja realizovana tokom poslednje tri decenije (1989, 2003. i 2012/2015) analiziraju promene osnovnih vrednosnih obrazaca pripadnika političke elite i to: patrijarhalnost, autoritarnost i nacionalizam. Osnovni vrednosni obrasci političke elite pratiće se preko identičnih vrednosnih iskaza u sva tri analizirana perioda. Vremenski okvir u kome tumačimo promene vrednosnih obrazaca je relativno dug i obuhvata period od samoupravnog socijalizma do oblika poluperiferijskog kapitalizma u Srbiji, što nam omogućava da utvrdimo ne samo da li je u posmatranom periodu došlo do promena određenih vrednosnih obrazaca političke elite već i da pokažemo na koji način su promene na institucionalnom i normativnom nivou bile usklađene sa vrednosnim obrascima ove društvene grupacije. Drugim rečima, polazeći od strukturno-akterskog pristupa, a na osnovu analize utemeljenosti socijalističkog poretka krajem 80-ih u dominantnim vrednosnim obrascima vladajuće grupacije, cilj je da se pokaže način na koji je došlo do ukidanja vladajućeg društvenog poretka i stvaranja nove strukture, odnosno nastanka novog društvenog poretka. S druge strane, rezultati poslednja dva istraživanja omogućiće nam uvid u odnos vrednosnih orijentacija vladajuće grupacije i novoformiranog društvenog poretka. Osim toga, u radu će biti predstavljeni i rezultati istraživanja za ostale društvene grupacije i to pre svega za pripadnike ekonomske elite, čime će analiza biti smeštena u uporedni okvir.

Ključne reči: politička elita, Srbija, patrijarhalnost, autoritarnost, nacionalizam.

³⁹irena.petrovic@f.bg.ac.rs, xmarijax@gmail.com

Political Elites in Serbia - Changes in Value Orientations

This paper will provide analysis of changes in the value system of the members of the political elite in Serbia. We will focus on the extent and intensity of values such as traditionalism, nationalism and authoritarianism among political elite. These value orientations will be analyzed on the basis of identical empirical statements throughout different time periods, presented by the Likert type scale. The analysis of value orientations is based on data obtained by three empirical studies conducted during the last three decades (1989, 2003 and 2012/2015) by the Institute for Sociological Research of the Faculty of Philosophy in Belgrade. Our analysis covers a relatively long period – from socialist self-management to a semi-peripheral capitalism - which allows us to determine changes in value patterns of the political elite. We will also present how the normative and institutional changes were harmonized with the value orientations of the political elites. Based on the embeddedness of the socialist system in the dominant value orientations of the ruling group, the aim is to demonstrate how the collapse of the ruling social order has happened and the creation of new structures, a new social order, took place. Besides this, the results of the last two studies will provide insight into the relationship between the value orientations of the ruling group and the new social order. In addition, the survey results will also be presented in relation to other social groups (primarily economic elites) in this paper and the analysis will be situated in a comparative framework.

Key words: political elites, traditionalism, nationalism, authoritarianism, value patterns, transformation, Serbia.

⁴⁰irena.petrovic@f.bg.ac.rs, xmarijax@gmail.com

Politička orijentacija pripadnika političke elite u Srbiji

U radu će biti predstavljena različita teorijska razmatranja pojmova levice i desnice, kao i empirijska istraživanja o političkom (samo)pozicioniranju i njihovi osnovni nalazi. Cilj rada je analiza (samo)pozicioniranja pripadnika političke elite u Srbiji na ideološko-političkom spektru. Polazna pretpostavka je da postoji nedovoljna konzistentnost između samopercepcije ispitanika i objektivnih pokazatelja koji bi ispitanike pozicionirali na ideološko-političkoj osi, prvenstveno izvedenih iz iskaza o autoritarnosti, naciji, privatizaciji, medijima i demokratiji, kao i muško-ženskim, bračnim i porodičnim odnosima. Poseban naglasak biće stavljen u tom smislu na poređenje sa pripadnicima političke elite u Srbiji pomoću podataka iz istraživanja sprovedenog 2003. godine. Biće ispitane eventualne promene u ideološkoj polarizaciji 2015. u odnosu na 2003. godinu. Iste će biti dovedene u vezu sa širim društveno-istorijskim uslovima koji su odlikovali Srbiju. Konačno, na osnovu podataka iz oba talasa istraživanja pokušaćemo da utvrdimo koji od faktora dovode do različitog (samo)pozicioniranja ispitanika na spektru levica-desnica.

Ključne reči: politička orijentacija, politička elita, Srbija.

⁴¹aleksandra.markovic1@hotmail.com, vladimirmentus@yahoo.com

The Political Orientation of the Political Elite in Serbia

In this paper, different theoretical considerations of the concepts of the Left and the Right, as well as the main findings provided by empirical research on political (self)positioning will be presented. The aim of this paper is to analyze the (self)positioning of the representatives of the political elite in Serbia on ideological and political spectrum. The initial assumption is that there is a lack of consistency between self-perception of respondents and objective indicators that would position them on the ideological-political axis, derived primarily from the survey-based testimonies about authoritarianism, nation, privatization, media and democracy, as well as the male-female, marriage, and family relations. In this regard, emphasis will be placed on comparison with representatives of the political elite in Serbia using data from the 2003 survey. Potential changes of the ideological polarization in 2015 compared to 2003, will be examined and brought in the line with the broader socio-historical events and conditions that characterize Serbia. Finally, we will try to determine factors that lead to different (self)positioning subjects on the left-right spectrum, by analyzing data from two waves of the survey.

Key words: political orientation, political elite, Serbia.

⁴²aleksandra.markovic1@hotmail.com, vladimirmentus@yahoo.com

Andrej Kubiček, Stefan Janković⁴³

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Etnička identifikacija između latencije i političke mobilizacije: principi konstituisanja diskurzivnih adaptacija predstava etniciteta među političkom elitom Srbije

Rad u najopštijem smislu osvetljava principe konstituisanja etničke identifikacije i predstava etniciteta među pripadnicima političke elite Srbije. Naime, u radu se polazi od toga da je etnička identifikacija ne samo jedan od istorijskih konstituenasa legitimne, institucionalizovane političke borbe, već i osnov potencijalne političke mobilizacije koji utoliko biva podređen i prilagođen logici političkog polja, tako što se javlja diskurzivno iskazan na različite načine. Upravo iz tih razloga, prilazi se detaljnoj teorijskoj (re)elaboraciji koncepta etniciteta i identiteta. Zatim se izlaže nedostatnost teorijskih modela političkog predstavljanja (prvenstveno Burdijeovog), i to na osnovama uviđanja etničkog konstituenta političkog polja i latencije koju pruža, ne bi li se došlo do složenosti figuracija unutar kojih sama etnička identifikacija biva manifestovana i diskurzivno prilagođena kroz promenljivost definicije. Utoliko, analiza empirijskih podataka dobijenih u istraživanju političke elite Srbije sprovedenom 2015. godine, počivana trijadnom konceptu, koji je razvijan da bi li se uvažila višestrukost konstituenasa i principi konstrukcije etničkog identiteta. Stoga, najpre se ocrtava struktura političke elite Srbije i društvene osnove etničke identifikacije provučene kroz divergentne habituse aktera, zatim, ravan proizvedene definicije etničkog identiteta, koja se, posledično, sagledava kao odraz latencije adaptirane stanju unutar političkog polja i kao osnov potencijalne političke mobilizacije.

Ključne reči: politička elita, etnicitet, etnički identitet, reprezentacija.

⁴³andrejkubicek@gmail.com, stefanjankovic87@hotmail.com

Andrej Kubiček, Stefan Janković⁴⁴

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Ethnical Identification between Latency and Political Mobilization: Constitutive Principles of Discursive Adaptations of Ethnical Representations among the Political Elite of Serbia

In the broadest sense, paper illuminates constitutive principles of ethnic identification and representations of ethnicity among the members of political elite of Serbia. Specifically, paper starts from the premise that ethnic identification is not only one of the historical constituents of legitimate, institutionalized political struggle, but also the basis for potential political mobilization by being subordinated and adapted to the logic of the political field, through appearing discursively (re)presented in different ways. For these reasons, we approach to a detailed theoretical (re)elaboration of concepts of ethnicity and identity. Subsequently, inadequacy of theoretical models of political representation (primarily Bourdieu's) is exposed on the basis of hindsight of ethnic constituents of political field and latency which it provides, in order to reach complexity of figurations within which ethnic identification becomes manifested and discursively adapted through variability of definitions. To that extent, the analysis of empirical data obtained in the study of political elites in Serbia conducted in 2015 rests upon triad concept, developed in order to account the multiplicity of constituents and principles of ethnic identity construction. Therefore, structure of Serbian political elite and social basis of ethnic identification threaded through divergent habituses of actors is delineated at the first place, then, the level of produced definitions of ethnic identity, which are consequently viewed as a reflection of latency, adapted to the state of political field, as well as the potential basis for political mobilization.

Keywords: political elite, ethnicity, ethnical identity, representation.

⁴⁴andrejkubicek@gmail.com, stefanjankovic87@hotmail.com

Privatizacija i klasni interesi

Ovaj rad proverava hipotezu da postoji rastući sukob između opadajuće podrške privatizaciji preostalog državnog i društvenog vlasništva, javnih usluga, infrastrukture i prirodnih bogatstava među većinom ispitanika u Srbiji, s jedne strane, i politike nametanja privatizacije domaćih i međunarodnih društvenih delatnika zainteresovanih za „dovršenje“ privatizacije, s druge. Osnovna metoda istraživanja je sekundarna analiza podataka koji se odnose na stavove ispitanika u Srbiji o privatnoj svojini i privatizaciji prikupljenih tokom anketa sprovedenih 1989/1990, 2003. i 2012. godine, u lokalnom i globalnom društveno istorijskom kontekstu sistemske krize akumulacije kapitala u svetskim razmerama. Istraživanje pokazuje da su retkost i nedovoljna uporedivost anketnih podataka o stavovima prema privatnoj svojini i privatizaciji, kao i ignorisanje retkih nalaza od strane centara moći odlučivanja, društveno strukturisani protivrečnim klasnim interesima domaćih i međunarodnih društvenih delatnika. U zaključku autor predlaže konstrukciju zajedničkog jezgra istraživačkog instrumenta za longitudinalno, na delanje usmereno uporedno istraživanje podruštvljavajućih alternativa privatizaciji i njenim destruktivnim posledicama u svim pod-sistemima društvenedelatnosti kako u bivšim „realno socijalističkim“ tako i u sadašnjim „realno kapitalističkim“ društvima.

Ključne reči: privatizacija, podruštvljavanje, klasni interesi, realni socijalizam, realni kapitalizam, sistemska kriza akumulacije kapitala, na delanje usmereno istraživanje alternativa.

⁴⁵ vvratusa@sezampro.rs

Privatization and class interests

This paper tests the hypothesis that there exists increasing clash between declining support to privatization of remaining state and social property, public services, infrastructure and natural resources among majority of respondents in Serbia, on the one hand, and the policy of imposition of privatization by domestic and international social actors interested in „finalization“ of privatization, on the other. The main method of research is secondary analysis of data pertaining to attitudes of respondents in Serbia on private property and privatization gathered during surveys conducted in 1989, 2003 and 2012, in local and global, social and historical context of accumulation of capital systemic crisis in global proportions. Research demonstrates that scarcity and insufficient comparability of survey data on attitudes towards private property and privatization, as well as ignoring of scarce findings by the decision making power centers, are socially structured by contradictory class interests of domestic and international social actors. In conclusion the author proposes the construction of a common core of a research instrument for longitudinal, on action oriented comparative research of socializing alternatives to privatization and its destructive effects in all sub-systems of social activity, in both former „real socialist“ as well as in present „real capitalist“ societies.

Key words: privatization, socialization, class interests, real socialism, real capitalism, systemic crisis of capital accumulation, action oriented research of alternatives.

⁴⁶ vvratusa@sezampro.rs

Vladimir Ilić⁴⁷

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Neki problemi pri izvođenju posmatranja u društvenim naukama

U prilogu se razmatraju problemi dolaska na teren, uzorkovanja, neka pitanja procedure posmatranja, etička pitanja i lična jednačina posmatrača. Problemi vezani za izbor neke od različitih mogućih uloga posmatrača, za beleženje i snimanje opservacija i njihovih komentara, kao i za sređivanje i obradu podataka i analizu rezultata su izostavljeni zbog prostornih ograničenja. U ovom prilogu se snažno zastupa potreba da se posmatranje primenjuje kao integrisan postupak, sa svim svojim različitim oblicima nastalim u okviru psihologije, sociologije, antropologije i etnologije. Rasprostranjena podela na kvalitativno učesničko i kvantitativno sistematsko ili strukturisano posmatranje u značajnoj se meri osporava. Autor nastoji da argumentuje da izvođenje posmatranja pokazuje da je naglašavanje razlika između pomenutih načina posmatranja uveliko posledica uticaja i interesa koji dolaze iz šireg društvenog okruženja.

Ključne reči: izvođenje posmatranja, procedura, lična jednačina posmatrača.

⁴⁷ katja@ptt.rs

Some Problems in Performing Observation in Social Sciences

In this contribution, problems of advent to the field, sampling and some questions concerning the procedure of observation, etical questions and personal traits of the observer are being discussed. Problems related to choice of some of the possible roles of the observer, of notation and recording of observation and their commentaries, as well as data arranging and processing and analysis of the results are being omitted due to a lack of the space in paper. In this paper, we strongly advocate the need to implement observations as an integrated process, with all of its various forms created in the frameworks of psychology, sociology, anthropology, and ethnology. Widespread division between participatory-qualitative and systematic-quantitative or structured observation is disputed to a considerable extent. The author tries to argue that the implementation of observations shows that the emphasis on the difference between the above mentioned modes of observation is largely consequence of an influence and interests that come from the wider social environment.

Key words: performing observation, procedure, personal traits of the observer.

⁴⁸ katja@ptt.rs